

EEN NIEUWE WAPENSTEEN VOOR KASTEEL LIMBRICHT

FRANK KEYSERS

INLEIDING ¹⁾

Het moet een geweldige bouwput geweest zijn tussen 1620 en 1630, daar, aan de noordrand van Limbricht: het nieuwe kasteel werd opgeleverd in 1622, de voorburcht in 1630 (gezien de muurankers die dit jaartal vormen), en de ernaast gelegen voormalige pastorie eveneens in 1630 (*idem*).

Nadat de (vrije rijks-)heerlijkheid Limbricht achtereenvolgens in bezit was geweest van de families Van Lemborgh, Van Stein, Van Berghe, Van de Merwede en Scheiffart van Merode, erfden de gezusters Maria en Wilhelmina van Strijthagen in 1619 de heerlijkheid. Maria was getrouwd met Nicolaas van Mulrepas (Moelenbach), genaamd Breyll, heer van Eys en Oud-Valkenburg. De familie Van Breyll kwam oorspronkelijk van kasteel Breyll bij Geilenkirchen. Hun zoon, Nicolaas van Breyll, erfde de hele heerlijkheid definitief in 1633, maar al rond 1620 begon hij met de bouw van een nieuw kasteel.²⁾ Baron Nicolaas van Breyll was in 1617 getrouwd met barones Maria van Eynatten. De familie Van Eynatten kende diverse linies. Maria was afkomstig van kasteel Neubourg bij Gulpen, van de linie Van Eynatten-Eppenart tot Neubourg. Leden uit deze familie waren heer van Gulpen en Margraten.

Het bouwvallige middeleeuwse kasteel werd afgebroken, de motte (de kunstmatige heuvel waarop het kasteel stond) vergroot en daarop een nieuw renaissancekasteel gebouwd met aan de voet ervan een nieuwe voorburcht. De beoogde muurtorens op de hoeken van de voorburcht zijn waarschijnlijk nooit afgebouwd, vermoedelijk omdat al vanaf de bouw van het nieuwe complex de hertog van Gulik probeerde de vrije rijksheerlijkheid in te lijven; dit lukte in 1665 definitief.³⁾

Boven de ingang van het kasteel zelf werd een alliantiewapen (een dubbel wapen, zie kader verderop) aangebracht van de bouwers: het echtpaar Van Breyll-Van Eynatten. Onder het wapen bevindt zich de spreuk: PAX HUIC DOMUI; vertaald: *'vrede aan dit huis'*. Indien de tekst als chronogram gelezen wordt⁴⁾, verkrijgt men het jaartal 1622, het jaar waarin het kasteel werd afgebouwd.

AANLEIDING

Ook boven de poort van de voorburcht is rond 1630 waarschijnlijk het alliantiewapen geplaatst van het echtpaar Van Breyll-Van Eynatten. Tot oktober 2015 was hier een rechthoekige hardsteen zichtbaar, met daarboven een kleinere hardsteen met grillige vormen. De rechthoekige hardsteen werd geflankeerd door twee voluten (krullen) en boven de grillige

hardsteen was een bol aangebracht. Dergelijke versieringen zijn onder andere ook nog te zien bij kasteel Eijsden en zijn typisch voor de zeventiende eeuw. De afbeeldingen op beide hardstenen waren niet meer zichtbaar en ook op de oudst bekende foto's was niets te herkennen.

Tot enkele jaren geleden werd steeds aangenomen dat deze wapenstein vernield zou zijn door de soldaten van Napoleon, die het kasteel in 1813-1814 gebruikten als lazaret op hun tocht terug naar Parijs na de vernietigende volkerenslag bij Leipzig. De heer Hendrik Joseph Michiels (van Kessenich), die het kasteel pas gekocht had, stelde het daartoe ter beschikking.

Met name beeldhouwer Sjra Schoffelen, die van 1961 tot 1975 met zijn gezin in het kasteel woonde na de restauratie en er zijn atelier had, vermoedde dat de wapenstein onzichtbaar was geworden door weersinvloeden, en dus niet vernield was. Bij deze theorie past het feit dat de wapenstein boven de poort van het kasteel zelf in 1813-1814 wel onbeschadigd is gebleven.

Toen het bestuur van de Stichting Kasteel Limbricht zich in 2014 afvroeg, hoe aandacht besteed zou kunnen worden aan het zestigjarig bestaan in 2015, kwam het idee op om de wapenstein te laten reconstrueren. Zolang gedacht werd dat de soldaten van Napoleon de oorzaak van het verdwijnen ervan waren, was dat niet gedaan, omdat de verweerde wapenstein herinnerde aan een periode uit de geschiedenis van het kasteel. Nu er een nieuwe verklaring was, die de reconstructie van de wapenstein niet 'belemmerde', werd in het najaar van 2014 besloten tot reconstructie.

De situatie boven de poort van de voorburch, vóór en ná de reconstructie in 2015.

DE SAMENSTELLING VAN EEN HERALDISCH WAPEN⁵⁾

Het heraldische wapen kent zijn oorsprong in het schild, onderdeel van de wapenrusting van een middeleeuwse ridder. Om met gesloten helm herkenbaar te zijn, werden er herkenningstekens en -kleuren aangebracht op het schild, maar ook op de banier (het vaandel), het paardedeck, en de helm. De afbeelding op het schild evolueerde tot de kern van het heraldisch wapen, dat als kenmerk van de betreffende ridder/adellijke precies afgebeeld en/of beschreven werd door een deskundige, de heraut. Hierbij werd 'rechts' gebruikt voor dat deel van het schild dat zich vanuit de gebruiker gezien (de ridder) rechts bevindt; in de afbeelding is dat dus links.

Een compleet wapen of blazoen bestaat uit:

- het schild, met zijn inhoud (dieren, mensen, voorwerpen, geometrische afbeeldingen). Naast de gebruikte afbeelding(en) waren de kleuren van de afbeelding en van de achtergrond van groot belang. De vorm van het schild varieerde in de tijd;
- de helm; deze wordt boven het schild geplaatst en kan ook diverse verschijningsvormen hebben. In plaats van de helm, kan ook een (rang)kroon afgebeeld worden. Aan het soort kroon is vaak de adellijke rang te herkennen. De combinatie van beide wordt 'helmkroon' genoemd;
- het helmteken; dit is een object dat óp de helm wordt geplaatst (meestal verbonden via een wrong). Het heeft vaak een relatie met de afbeelding op het schild;
- de dekkleden; deze vallen vanaf de helm in zwerige krullen omlaag, aan weerszijden van het schild. Oorspronkelijk waren zij functioneel, later meer decoratief;
- de schildhouders; deze bestaan uit mensen, dieren of fantasiefiguren en houden het schild als het ware rechtop;
- tenslotte kunnen er nog ordetekens (bijvoorbeeld van het Gulden Vlies), wapenspreuken en wapenmantels/-baldakijnen afgebeeld worden.

Een alliantiewapen is een afbeelding van twee wapens, meestal die van een echtpaar (in dat geval ook 'huwelijkswapen' genoemd). Veelal wordt het wapen van de echtgenote dan ruitvormig of ovaal afgebeeld (dat van de echtgenoot is altijd schildvormig). Zij worden meestal gedekt door één helm of rangkroon, meestal die van de echtgenoot. Heeft ieder wapen zijn eigen helm, dan 'kijken' deze elkaar aan.

De wapens van echtparen kunnen ook voorgoed gecombineerd worden in één wapen. Dit kan op verschillende manieren. Een hartschild biedt daarbij extra ruimte om (delen van) eerdere wapens op te nemen. Een vrijkwartier, in de linker of rechter bovenhoek, en iets kleiner dan een kwart van het schild, biedt dezelfde mogelijkheid.

DE VOORBEREIDING

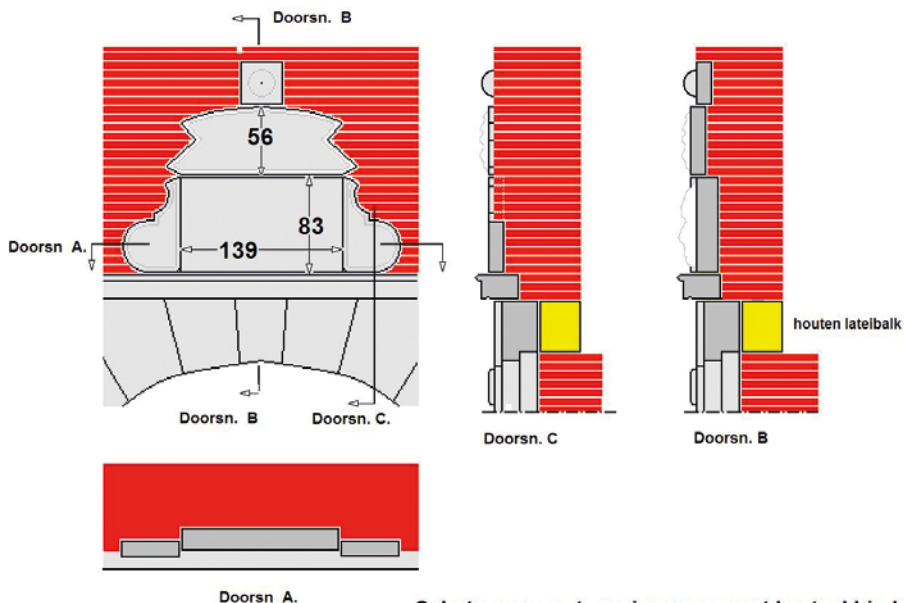
Eind 2014 kwam het bestuur van de Stichting Kasteel Limbricht bij elkaar, samen met drie externe adviseurs: René Vroomen (heraldicus), Harrie Palmen (restaurantarchitect) en Guus Janssen (onder andere specialist in het maken van chronogrammen).

Aan René Vroomen werd gevraagd het nieuwe wapen te ontwerpen, aan Harrie Palmen om bouwtechnische adviezen te geven en aan Guus Janssen om een chronogram te bedenken dat het jaartal 2015 moest uitdrukken. Het bestuur wilde immers vasthouden aan een traditie

van chronogrammen binnen het complex (kasteel, voorburcht en Salviuskerkje). Want naast het chronogram boven de poort van het kasteel, bevinden zich twee chronogrammen in het poortgebouw van de voorburcht⁶⁾ en bevinden zich diverse chronogrammen in het Salviuskerkje.⁷⁾

Het chronogram was het eerste klaar. Guus Janssen stelde voor: **ARMA VETERA REDDUNTUR**: ‘de oude wapens worden weergegeven’, of ‘de oude wapens worden teruggegeven’. Dit is een toepasselijke zin, die het jaartal 2015 oplevert. Dit nieuwe chronogram zou aangebracht worden bóven de wapenstein zelf.

Harrie Palmen onderzocht de situatie ter plekke en bracht die in kaart. De hardstenen platen verwijderden om nieuwe te plaatsen, mét het nieuwe alliantiewapen respectievelijk het chronogram, zou bouwtechnisch een hele klus worden. Bovendien zou dan de poort gedurende lange tijd zodanig gestut moeten worden, dat de dagelijkse gang van zaken in de voorburcht en het kasteel ernstig belemmerd zou worden. Daarnaast is het, restauratietechnisch gezien, niet wenselijk om bestaand (goed functionerend) materiaal te

Schets wapenstein ingangspoort kasteel Limbricht

De poort vóór de reconstructie van de wapenstein en de opmetingen ter plekke door Harrie Palmen.

verwijderen. Hij adviseerde daarom de huidige stenen niet te vervangen, maar er iets nieuws vóór te plaatsen.

Het bestuur zocht daarom naar een oplossing waarbij de nieuwe wapenstein vóór de huidige steen geplaatst zou kunnen worden. De oorspronkelijke steen zou daarmee behouden kunnen worden en later zou, zo nodig, de situatie anno 2015 weer hersteld kunnen worden. Er werd daarom contact opgenomen met beeldhouwer Armand Mathijs uit Geleen. Deze suggereerde het gebruik van monulit. Dit is een kunsthars, waarmee iedere oppervlaktestructuur en kleur van natuursteen nagebootst kan worden, waardoor er geen verschil te zien is met echte natuursteen; voordeel was dat er platen gemaakt konden worden van 1-2 cm dik, die inderdaad vóór de huidige stenen geplaatst zouden kunnen worden.

Intussen was René Vroomen begonnen met onderzoek om het (vermoede) vroegere alliantiewapen te ontwerpen. Naast literatuuronderzoek baseerde hij zijn ontwerp op de in het kasteelcomplex aanwezige wapens:

- het alliantiewapen Van Breyll-Van Eynatten boven de poort van het kasteel;
- de wapens op de schouw in de ridderzaal van het kasteel, toebehorende aan resp. de families Van Strijthagen-Judenkopf, Van Breyll, Van Eynatten-Eppenart tot Neubourg en van Hoemen-Odenkirchen (van Heumen);
- de memoriesteen in de oude Sint-Salviuskerk, geplaatst in 1688 door Elisabeth Cecilia van Breyll, dochter van Nicolaas en Maria, als laatste van het geslacht Van Breyll (na de dood van haar broer Herman was de heerlijkheid Limbricht inmiddels via huwelijk van haar zus Maria Elisabeth in bezit gekomen van de familie Bentinck). De steen bevat de familiewapens Breyll, Cortenbach, Strijthagen en Ghoir, respectievelijk Eynatten, Reuschenberg, Hoemen en Speis (Spies).

Daarnaast betrok hij in het ontwerp de begin zeventiende eeuwse grafsteen van het echtpaar Frans van Eynatten-Eppenart en Elisabeth van Hoemen-Odenkirchen. Deze grafsteen was oorspronkelijk ingemetseld in een muur van de oude H.H. Petrus en Hubertuskerk in Gulpen, maar bevindt zich sinds 1993 in de toren van de twintigste eeuwse Sint-Petruskerk in Gulpen.⁸⁾ De steen is sterk verweerd.

Het ontwerp van René Vroomen toont een uitgebreider wapen van Van Eynatten-Neubourg dan boven de ingangspoort van het kasteel te zien is. Het toont het complete wapen, zoals ook te zien op de memoriesteen, terwijl boven de kasteelpoort (waarschijnlijk) vanwege de beperkte ruimte een eenvoudiger weergave zichtbaar is.

De wapens van de families Van Breyll en Van Eynatten boven de ingangspoort van het kasteel en op de schouw in de ridderzaal van het kasteel.

De wapens van de families Van Breyll en Van Eynatten op de memoriesteen in het Sint-Salviuskerkje.

De officiële beschrijving van het wapen luidt dan als volgt: ⁹⁾

Heraldisch rechts het complete wapen Van Breyll.

In zilver drie blauwe palen en een rood vrijkwartier met een gouden zoom.

Een omgewende zilveren helm, rood gevoerd met gouden tralies.

Wrong en helmkleden: blauw, gevoerd van zilver.

Helmteken: twee omgewende ezelsoren van blauw en zilver.

Heraldisch links het complete wapen Van Eynatten-Eppenart tot Neubourg.

Een ovaal schild gevierendeeld; I en IV in zilver een rode schuinbalk, vergezeld van zes rode merletten, zoomsgewijze geplaatst; II en III in zilver twee rode plompenbladeren en in een zwart vrijkwartier een gouden balk.

Een zilveren helm, rood gevoerd met gouden tralies.

Wrong en helmkleden: rood, gevoerd van zilver.

Helmteken: een rode merlet tussen twee trompethorens, wisselend doorsneden van zilver en rood.

Toelichting

Het wapen Van Breyll is waarschijnlijk het oude stamwapen van het geslacht Mulrepas met drie blauwe palen in een gouden veld en rood schildhoofd. Het wapenveld werd gebroken door het goud te veranderen in zilver en als vrijkwartier het stamwapen Breyll eraan toe te voegen.

Het wapen Van Eynatten is het gevierendeelde alliantiewapen Van Eynatten (eerste en vier-

de kwartier) en Van Eppenart tot Neubourg (tweede en derde kwartier). Het stamwapen van de familie van Eynatten bestaat uit een rode schuinbalk, vergezeld van zes rode merletten. Een merlet is een heraldische vogel zonder bek en poten (een geknotte merel). De familie Van Eppenert voerde in haar stamwapen in zilver drie rode (harten of) plompenbladeren, geplaatst 2 en 1, en over het eerste plompenblad een zwart vrijkwartier met een gouden balk. Het plompenblad suggereert trouw, vreugde, kuisheid en scherpzinnigheid. De hartvorm van het blad symboliseert waarheid en liefde.

De afgebeelde helmen zijn zogenaamde traliehelmen. De ezelsoren als helmteken symboliseren het blijkbare geduld, het uithoudingsvermogen en de tevredenheid van het betreffende dier. De horens kunnen als buffelhorens, ossenhorens of trompethorens worden afgebeeld. In dit geval is voor de trompethoorn gekozen. De horens beelden kracht en dapperheid uit.

De ontwerptekeningen van René Vroomen.

THE MAKING OF

Op papier was alles rond vóór de zomer van 2015, maar eerst nog moest de Adviescommissie Ruimtelijke Kwaliteit van de gemeente Sittard-Geleen akkoord gaan met de technische aspecten van de reconstructie en met het ontwerp. Dat was in de zomer het geval.

Na de zomervakantie kon Armand Mathijs aan de slag gaan, eerst in zijn atelier. Hier vervaardigde hij de afbeeldingen van de wapens, de helmen en helmtekens, de dekkleden en het chronogram in was. Hiervan werden mallen gemaakt, die weer gevuld werden met monulit. Deze moesten eerst uitharden. Intussen naderde snel de beoogde onthullingsdatum van 6

De wapenstein, vervaardigd in was, in het atelier van Armand Mathijs (foto: Armand Mathijs).

Armand Mathijs aan het werk op de steiger voor de poort van de voorburcht.

november. Twee weken voor deze datum werd een steiger gebouwd rond de poort van de voorburch, op een zodanige manier dat de doorgang niet gehinderd werd, maar dat Armand Mathijs ter plekke alle onderdelen kon aanbrengen, er één geheel van maken en bewerken. Ook het chronogram werd aangebracht. Twee dagen vóór de onthulling kon de steiger weer worden afgebroken

DE ONTHULLING

Op vrijdagavond 6 november 2015 was het dan zover: de nieuwe wapenstein kon 'onthuld' worden. In dit geval was er niet gekozen voor een echte onthulling, maar – gezien het tijdstip, 18 uur – voor een verlichting. Deze werd meteen definitief aangebracht, zodat de wapenstein 's avonds verlicht kan worden.

De ontvangst van de genodigden vond (toepasselijk) plaats in de Van Breyll-zaal van de voorburch van kasteel Limbricht. Onder de aanwezigen bevonden zich A. Freiherr Schütz von Leerodt-Wrede uit Geilenkirchen en zijn echtgenote. Hij is een nazaat van Caroline Barones van Bentinck, geboren op kasteel Limbricht aan het einde van het Ancien Régime. Aanwezig waren ook Jhr. F.L. Smits van Oyen en zijn zus Jkvr. M.M. van Berckel-Smits van Oyen, nazaten van Hendrik Joseph baron Michiels van Kessenich, die het kasteel kocht in 1810. Eveneens aanwezig waren de heer en mevrouw Schoffelen. Na een welkomstwoord door Marcel Jungbauer, voorzitter van de Stichting Kasteel Limbricht, werd de aanleiding en de procedure om te komen tot een nieuwe wapenstein geschetst door Frank Keyzers, bestuurslid van de stichting. Vervolgens sprak wethouder Noël Lebens zijn dankwoord uit. De genodigden wandelden daarna achter de schutterij van Limbricht over de binnenplaats van de voorburch

Detail van het poortgebouw na de reconstructie van de wapenstein.

naar de brug. Daar ontstak wethouder Pieter Meekels de verlichting, onder het toezien van ongeveer vijftig gasten.

Na het buffet leidden Guus Janssen en Frank Keysers de gasten door het kasteel. Extra informatie hierbij kwam van de heren Schoffelen en Vroomen.

Het bestuur van de Stichting Kasteel Limbricht heeft het verleden en heden met elkaar verbonden door een oude wapenstein met moderne middelen te reconstrueren: *arma vetera redduntur*: de oude wapens worden teruggegeven.

Noten

1. Met dank aan René Vroomen, Guus Janssen, Harrie Palmen en Armand Mathijs voor hun bijdragen aan dit artikel. Alle afbeeldingen zijn van de hand van de auteur, tenzij anders vermeld ©.
2. F.Th.W. Smeets, 'Genealogie van de Heren van 'Lemborgh'', in: *Lemborgh, Het kasteel en zijn Sint Salviuskerk te Limbricht*, Assen 1984.
3. Wim Hupperetz e.a., *Kastelen in Limburg, burchten en landhuizen (1000-1800)*, Utrecht 2005; A.M.P.P. Janssen, 'Limbricht (NL) und Jülich', in: *Neue Beiträge zur Jülicher Geschichte* 20 (2008) 105-108.
4. Een chronogram of jaardicht bestaat uit een of meer regels, meestal in het Latijn. Indien de letters uit het chronogram, die ook gezien kunnen worden als Romeinse cijfers (I, Vof U, X, L, C, D, M), bij elkaar worden opgeteld ontstaat een jaartal. Extra moeilijkheid is dat in ieder woord een Romeins cijfer aanwezig moet zijn en dat alle letters, die als Romeins cijfer gezien kunnen worden, ook meegeteld moeten worden. Zie ook: Jacques Aussems, 'Regionale geschiedenis in chronogrammen en de St.-Hubertuskerk van Genhout'; in: *Historisch Jaarboek voor het land van Zwentibold* 36 (2015) 103-105.
5. Otfried Neubecker e.a., *Heraldiek, bronnen, symbolen en betekenis*, Amsterdam-Brussel 1977.
6. Frank Keysers, '50 jaar Stichting Kasteel Limbricht', in: *Historisch Jaarboek voor het land van Zwentibold* 26 (2005) 147-160.
7. J.M.E. Vleeshouwers, F.H. Keysers, A.M.P.P. Janssen, *Restauratie Kasteel Limbricht en Salviuskerkje; Bouwvallen werden monumenten*, Limbricht 2011.
8. Volgens informatie ter plekke.
9. Voor de beschrijving van het wapen en de toelichting is gebruik gemaakt van een uitgebreid rapport van de ontwerper.